

Asmaî'nin Eleştirel Tutumunda Yeni Bir Hiyerarşi Arayışı: Fuhûletü'ş-şu'arâ'da Fahl Dışında Kalan Şair Kategorileri

Seeking a New Hierarchy in Asmai's Critical Attitude: Poet Categories Excluded from Fahl in Fuhulat al-Shuara

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf SELLER

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Arap Dili ve Belağatı Anabilim Dalı

Izmir Katip Celebi University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Arabic Language and Rhetoric

yusufseller@ikc.edu.tr

[0000-0002-7530-1399](https://orcid.org/0000-0002-7530-1399)

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received

01 Kasım / November 2022

Kabul Tarihi / Accepted

25 Şubat / February 2023

Yayın Tarihi / Published

15 Mart / March 2023

Atıf Bilgisi / Cite as:

Seller, Yusuf. "Asmaî'nin Eleştirel Tutumunda Yeni Bir Hiyerarşi Arayışı", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (Mart 2023), 204-226.

<http://doi.org/1051702/esoguifd.1198094>.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Theology Bütün hakları saklıdır. / All right reserved. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esoguifd>

CC BY-NC 4.0 This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Etik Beyanı / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu, yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği ve bu araştırmanın desteklenmesi için herhangi bir dış fon almadıkları yazar tarafından beyan olunur / It is declared by the author that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study; that all the sources used have been properly cited; that no external funding was received in support of the research.

Asmaî'nin Eleştirel Tutumunda Yeni Bir Hiyerarşi Arayışı: Fuhûletü'ş-şu'arâ'da Fahl Dışında Kalan Şair Kategorileri

Öz ► Klasik Arap edebiyatına dair kritik etkinliğinin icrasını kayıt altına alan numunelerden biri, Asmaî ve öğrencisi Ebû Hâtim es-Sicistânî'nin şairlere ilişkin diyaloglarını içeren Fuhûletü'ş-şu'arâ' adlı eserdir. Asmaî'nin edebî birikiminin bir yansıması olarak karşımıza çıkan bu diyaloglar, onun şairleri eleştirel bir zeminde değerlendirdiğine dair ipuçlarıyla doludur. Ancak mezkûr diyaloglar, belirli bir sistematik dahilinde ilerlemediğinden böyle bir eleştiri faaliyetinin şairleri sınıflandırmada belirli bir hiyerarşiyi doğurduğunu gözlemek güçleşmektedir. Bu nedenle günümüzde yapılan çalışmalarda Asmaî'nin Fuhûletü'ş-şu'arâ'sı ekseninde şairlerin fuhûl ve fuhûl olmayan şeklinde iki temel kategoriye ayrıldığına yönelik yaygın bir kanaat hâkim olmuştur. Bu çalışmamızda, anılan yaygın kanaatin aksine Asmaî'nin, fahl kavramının merkezde yer aldığı bir eleştiri dairesi içerisinde şairleri hiyerarşik bir konumlandırmaya tabi tuttuğu iddiası üzerinde duracağız. Bu bağlamda sosyal bilimler araştırma yöntemlerinden nitel araştırma yönteminin içerik ve betimsel analiz araçlarını işletip Fuhûletü'ş-şu'arâ'daki diyaloglar ekseninde, Arap edebî eleştirisinde bir şair hiyerarşisi inşa edilip edilmediğini analiz edeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili Belâgati, Asmaî, Fuhûletü'ş-şu'arâ, Fahl, Hiyerarşi.

Seeking a New Hierarchy in Asmai's Critical Attitude: Poet Categories Excluded from Fahl in Fuhulat al-Shuara

Abstract ► One of the samples recording the performance of a critical activity on classical Arabic literature is Fuḥūlat al-Shu'arā, which contains the dialogues of al-Aṣma'ī and Abu Hatim al-Sijistani about poets. These dialogues are full of clues about a criticism activity. However, since the dialogues do not progress in a certain systematic way, it is difficult to observe whether the criticism activity based on al-Aṣma'ī's deep literary knowledge created a specific hierarchy in classifying poets or not. For this reason, in today's studies, there is a common opinion that poets are divided into two main categories, champion (fahl) or not, in Fuḥūlat al-Shu'arā. Unlike this case, in this study, we will focus on Asmai's classification that subjected the poets to a hierarchical positioning within a circle of criticism in which the concept of fahl is at the center. Accordingly, we mainly analyze whether a hierarchy of poets had been built in Fuḥūlat al-Shu'arā.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, al-Aṣma'ī, Fuḥūlat al-Shu'arā, Fahl, Hierarchy.

Giriş

Ebû Saîd Abdülmelik b. Kureyb el-Asmaî el-Bâhilî (ö. 216/831) Arap edebiyatının ilk dil bilimci ve edebî şahsiyetlerinden biridir.¹ Bu nedenle, mevcut divanların veya İslamiyet öncesi Arap şiirlerinden seçmelerin çoğu ve bu dönemleri idrak etmiş şairler hakkındaki birtakım anekdotlar onun belirlediği esaslardan hareketle hazırlanmıştır. Bu edebiyat malzemeleri arasında muhtemelen en eski yazılı eser *Fuhûletü'ş-şu'arâ*'dır. Mezkûr eser, Asmaî ile önde

¹ Detaylı bilgi için bk. Ziyâüddîn el-Makdisî, *el-Müntekâ min aḥbâri'l-'Asmaî*, thk. 'İzzüddîn et-Tenûhî (Dimaşk, 1936), "Mukaddime", ج.

gelen öğrencisi Ebû Hâtim Sehl b. Muhammed b. Osmân b. Kâsım (Yezîd) el-Cüşemî es-Sicistânî (ö. 255/869) arasında -özellikle İslam öncesi dönemde yaşamış Arap şairlerine dair- diyalogları içerir.² Dolayısıyla günümüze kadar ulaşan ancak yazarı tartışma konusu olan bu eser, Arap edebî eleştirisinin temel dayanaklarından biri olarak kabul edilebilir. Kuşkusuz, onun bu alanda birincil kaynak olduğunu iddia etmenin birkaç dikkate değer nedeni vardır. Bunların ilki, eldeki verilere göre, *Fuhûletü's-şu'arâ*'nın, klasik Arap şiirinin temsilcileri olan İslam öncesi Arap şairleri ve onların sanatsal yetenekleri hakkında kronolojik olarak en eski edebî materyali sağlamasıdır.³ İkincisi ise *Fuhûletü's-şu'arâ*'da iki eleştirmen, yani Asmaî ve Sicistânî arasındaki diyaloglar göz önüne alındığında, Asmaî'nin eski şiirin en mühim ravilerinden biri olarak Arap şiirinin öncü şairleri hakkında yazıya aktarılmış en kadim değerlendirmelerin sahibi olduğunun müşahede edilmesidir.

İlk ve ikinci nedenden bağımsız olmayan ancak müstakil bir sebep niteliğindeki diğer bir husus ise Asmaî'nin edebî eleştiri faaliyetinin dayanak noktası olarak fahl (فحل) kavramını belirlemesidir. Nitekim fahl, Arapçada bütün hayvanların erkek olanlarını gösteren bir kelimeyken⁴ Asmaî'nin derin edebî bilgisinin bize sunduğu anekdotlarda kavramsal bir nitelik kazanmaktadır. Fahlin eleştirel bir ıstılah olduğunu, kelimenin "Erkeklik" manasına delaletinden değil, eski Arap şiirinin kalite standardını belirleyen öncü isimlerin bir özelliği olarak anılmasından anlayabiliriz. Diğer bir deyişle, fahlin bir eleştiri terimi olarak anlamının⁵ şiirsel yeteneğin veya ustalığın mükemmelliği olarak açıklanabileceğini⁶ söyleyebiliriz. Bu doğrultuda, fahl kavramının daha önce Arap edebî ortamında bir fikir birliği olarak dolaşımında olduğunu belirtmek önemlidir. Bu durum *Fuhûletü's-şu'arâ*'da kolayca görülmektedir. Nitekim eserdeki diyalogların bağlamı dikkate alınca Sicistânî, fahl şairlerin kimler olduğunu sorduktan sonra Asmaî'den fahlin ne anlama geldiğini açıklamasını talep etmiştir. O halde, bu kavram önceden beri edebî çevrelerde bilinmektedir. Aslında Sicistânî, Asmaî'den onu izah etmesini istemiş ve böylelikle de yazıya aktarılmasını sağlamış gibidir. Son tahlilde, Asmaî bu

² bk. Ebû Saîd Abdülmelik b. Kureyb el-Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, thk. Ch. Torrey, 2. bs., (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-cedîd, 1980); Eserin diğer baskısı için bk. Ebû Saîd Abdülmelik b. Kureyb el-Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, thk. Muhammed Abdülmun'im el-Hafâcî (Kâhire: Dâru'l-kalem li't-türâs, t.y.); Ayrıca bk. Ebû Saîd Abdülmelik b. Kureyb el-Asmaî - Ebû Hâtim es-Sicistânî, *Su'âlâtü Ebî Hâtim es-Sicistânî li'l-Asmaî ve radduhu 'aleyhi Fuhûletü's-şu'arâ*, thk. Muhammed Avde Selâme Ebû Cüreyy (Kâhire: Mektebetü's-sekâfeti'd-dîniyye, 1994).

³ Aynı iddia için bk. Ahmed Matlûb, *Mu'cemu mustalahâti'n-nakdi'l-'Arabiyyi'l-kadîm* (Beyrut: Mektebetü Lübnân, 2001), 309.

⁴ Abdulkâdir er-Râzî, *Muhtâru's-Sihâh* (Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 2012), 432.

⁵ Fahl kavramının anlamına ilişkin analizler için bk. İsmail Araz, "En Üstün Şair Kimdir?" Problemi Bağlamında Asmaî'nin (ö. 216/831) Fahl Kavramının Etimolojik ve Terminolojik Alanı Üzerine Bir Değerlendirme", Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (14 Aralık 2022), 13 vd.

⁶ bk. Matlûb, *Mu'cemu mustalahâti'n-nakdi'l-'Arabiyyi'l-kadîm*, 310.

kavramı basitçe o zaman açıklığa kavuşturulmamış bir şekilde edebî eleştiri literatüründe konumlandırmış ve öğrencisi de bunu kaydetmiştir. Böylece, Asmaî'nin vefat tarihini (ö. 216/831) göz önünde bulundurursak ilk kez hicrî ikinci asrın sonları ya da üçüncü asrın başlarında fahl kavramı ekseninde bir eleştiri faaliyetinin kayıt altına alındığı söylenebilir.

Yukarıdaki mülahazalar ışığında, Asmaî'nin eleştiri faaliyetinde şairlerin sınıflandırılmasında fahlin etkin bir rolü olduğu göze çarpmaktadır. Bu kavramın hangi yönünün eleştiri sanatıyla ilişkilendirilebileceğini ise Asmaî'nin onu bir ıstılağa dönüştürmesinden anlayabiliriz. Nitekim Asmaî'nin fahl dediği şairleri diğerlerine tercih etmesi eleştirel bir tutumun ürünü olabilir. Bu olasılığı destekler bir biçimde Asmaî'nin, fahl kavramını benzer iki tür arasındaki üstünlük karşılaştırmasıyla ilişkilendirmesi dikkat çekicidir. Örneğin o, fahlin manasının anlaşılması sadedinde yavru devenin yetişkine nazaran güçsüzlüğüne işaret eder.⁷ Benzer şekilde yetkin şairler, şairlerinin niteliği bakımından böyle olmayanlara eşit değildir. Dolayısıyla bir şairin Asmaî'nin tasnifinde fahl sayılabilmesi için bazı şartları taşıması gerekir. Bu bağlamda onun fahl kategorisine şair seçimindeki en önemli kriterinin şiirdeki nitelik olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, İmruülkays'ın (ö. m. 540) şiiri hakkında yaptığı açıklama, bu durumu görmek açısından dikkat çekicidir. Nitekim İmruülkays'ın fahl olduğunu ve şiirinin eski Arap şiirinin en kaliteli örneği olduğunu belirtir.⁸

Öte yandan, fahl olmada Asmaî'nin dikkate aldığı diğer ölçütler şu şekilde sıralanabilir: Şiirde birden yirmiye kadar değişebilen nicelik faktörü ve mersiye veya fahr gibi bir temada en az bir kaliteli kaside ve özellikle İslam öncesi dönemde yaşamının önemini gösteren zaman kıstasıdır. Sonuncusu, Asmaî'nin farklı dönemlerde yaşamış şairlerle ilgili açıklamalarındaki bazı çelişkiler nedeniyle sorunlu bir ölçüttür. Ancak, şairleri fahl merkezine yerleştirmede tüm kriterlerin esasen kalite kıstasından bağımsız olmadığına da altı çizilmelidir. Son tahlilde *Fuhûletü's-şu'arâ*'ya bütüncül olarak bakıldığında, Asmaî'nin fahlı merkeze aldığı bir eleştiri çemberi çizdiği ve bu merkezden uzaklıklarına göre bazı şair kategorilerine yer verdiği söylenebilir. Böyle bir iddianın dayanağı, Asmaî ile talebesi arasında geçen diyaloglarda fahl kapsamı dışında kalanların sistematik bir şekilde sınıflandırılmasının imkânını incelemeyi gerektirmektedir. Nitekim Asmaî'nin eleştiri terminolojisinde yer verdiği; fahla benzeyen, salih, kerim, fürsân, müvelled, se'alîk, fahl olmayan şeklindeki pek çok ögenin fahl gibi kavramsal bir yönü olduğu eser boyunca gözlemlenmektedir. Bu nedenle çalışmamız, fahl dışındaki kategorileri ele alarak Asmaî'nin eleştirel tutumunun güncel bazı çalışmalarda

⁷ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 34.

⁸ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 33.

belirtildiği şekliyle fahl olanlar ve olmayanlar⁹ şeklinde iki şair kategorisini doğurmadığını aksine fahlin merkeze alındığı bir eleştiri dairesi çizilerek *Fuhûletü'ş-şu'arâ* da yeni bir şair hiyerarşisi aranabileceği iddiasını test etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmamızın literatürdeki diğer çalışmalardan temel farkı, ilgili hiyerarşideki kavramların fahldan bağımsız olmayıp onun ekseninde ortaya çıktığını ortaya koyma girişimi olmasıdır. Buna paralel olarak çalışmamızda sosyal bilimler nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesine bağlı olan içerik analizi ve kısmen de betimsel analiz araçlarını işleterek ilgili iddiamızı test edeceğiz.

1. Fahl Kavramı Ekseninde Beliren Şair Kategorileri

Fuhûletü'ş-şu'arâ da Asmaî, kendisine sorulan soruların bağlamına göre şairlere “Fahldır.” veya “Fahl değildir.” derken bu şairler hakkında fazladan birtakım ifadelere yer verir. Bunlar dikkatli bir şekilde takip edildiğinde fahl kavramının Asmaî'nin asli kategorisi olduğu anlaşılır. Onun dışında kalanların ise bu merkezi kategoriden neşet eden ve ona yakınlıklarına göre bir değeri haiz olduğu anlaşılır. Asmaî'nin ifadelerindeki ipuçları tahlil edilerek aşağıda bu kategoriler ele alınacaktır. Böylelikle onun eleştiri ameliyesinde yeni bir hiyerarşinin iz sürümü gerçekleştirilecektir.

1.1. Fahla Benzeyenler

Fuhûletü'ş-şu'arâ da şairler hakkındaki eleştirel hükümlerin fahl kavramı ekseninde değerlendirilmesine bağlı olarak birtakım şair grupları karşımıza çıkmaktadır. Asmaî ve öğrencisi arasındaki diyaloglardan fahl kavramının hemen akabinde anılması gereken kategorinin fahla benzeyenler olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin Sicistânî, hocasına Esved b. Ya'fûr en-Nehşelî'nin (ö. 23/600) fahl olup olmadığını sorunca Asmaî onun fahla benzediğini söylemiştir.¹⁰ Bir başka diyalogda ise Asmaî, Cerâde b. 'Umeyle el-'Anezî'nin (ö. [?]) fahl olduğunu söylemeksizin fuhûl şairlerin şiirine benzeyen şiirleri olduğunu söylemiştir.¹¹ Amr b. Şe's el-Esedî'nin de (ö. 20/640) fahl olmayıp onlardan alt seviyede bir şair olduğunu belirtmiştir.¹² Bu örnekler Asmaî'nin eleştirel tutumunda, fahl kavramının matematiksel bir kesinlikle inşâ edilmediğini, fahl kategorisinin merkezini oluşturduğu bir kalite dairesinin mevcudiyetini ve bunun içerisinde merkeze yakınlıklarına bağlı olarak şairlerin yetkinliklerinin çeşitli açılardan değerlendirildiğini göstermektedir.

⁹ Bu iddia için bk. İsmail Güler, “Asmaî'nin Şiir Eleştirisinde Fuhûle Kavramı”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* LII/2 (2011), 129-136.

¹⁰ Asmaî, *Fuhûletü'ş-şu'arâ*, 44.

¹¹ Asmaî, *Fuhûletü'ş-şu'arâ*, 44.

¹² Asmaî, *Fuhûletü'ş-şu'arâ*, 44.

1.2. Sâlih

Şairlerin eleştirel düzlemde kalitelerinin değerlendirildiği eleştiri dairesinin merkezinde yer alan fahl kavramından uzaklaştıkça karşımıza birtakım şahsi özelliklerinden dolayı bu merkezin çevresinde Asmaî'nin konumlandığı başka şair kategorileri çıkmaktadır. Örneğin, fahla benzeyenlerin ardından ikinci bir kategori olarak, onun dindar nitelendirmesi yaptığı Lebîd b. Rebîa el-'Amirî (ö. 40 veya 41/660 veya 661) ve Ebû Düâd'ın (ö. m. 550 [?]) yer aldığı sâlih kategorisi zikredilebilir. Mezkûr şairlerin dindar tutumlarının Cahiliye şiirinin baskın temalarına muhalefetiyle ilişkili bir durum olduğu anlaşılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Asmaî'nin, Hassân b. Sâbit'in (ö. 60/680 [?]) fahl oluşunu İslâmla birlikte şiirinin yumuşamasıyla kayıtlandırması, onun - her ne kadar fahl kabul edilse de- bir önceki başlıkta ele alınan fahla benzeyenler gibi fahl merkezinden uzaklaştırılmış olduğunu akla getirmektedir. Bunun gibi Asmaî'nin, Lebîd'in şiirlerini kaliteli ancak tatlılıktan yoksun bulması ve onu sâlih olarak nitelemesinden dolayı onun fahl merkezine uzaklığı ile Hassân b. Sâbit veya fahla benzeyen şairlerinki arasında bir benzerlik ilişkisi kurulmasına imkân tanımaktadır. Yine Sicistânî'nin, "Ebû Düâd salihdir ancak onun fahl olduğunu söylemedi."¹³ şeklindeki ifadesi, Ebû Düâd'ın da Lebîd gibi fahl kategorisi dışındaki yerini belirgin hale getirmektedir. Öte yandan Asmaî'nin, Ebû Düâd'ın şiirine *Asmaïyyât*'ta yer vererek¹⁴ -onu fahl saymasa da- şiirine bir değer biçtiğini göstermektedir.

1.3. Kerîm

Sâlihten sonraki kategoride, şairlik vasıflarının ötesinde cömertlik vasıflarının ön plana çıktığı kerîm şairler dikkat çekmektedir. Örneğin, Asmaî tarafından, 'Urve b. el-Verd (ö. m. 607) fahl değil, cömert biri olarak anılmıştır.¹⁵ Anlaşıldığına göre, 'Urve'nin cömertliği, şairliğinin önüne geçmiştir. Asmaî nezdinde Hâtim et-Tâî'nin (ö. m. 578) durumu da böyledir.¹⁶ Dolayısıyla bu iki şairin Arap kabileleri arasındaki cömertlikleri açısından edindikleri şöhret, onların şairliğini gölgelemiş olabilir. Bu nedenle şiir, bu iki şairin öne çıktıkları yönleri olmayıp kendisiyle meşhur oldukları cömertlik yönlerinin anılması bakımından bir araç mesabesinde.¹⁷ Asmaî, 'Urve ve Hâtim hakkında "Fahl değil." yorumunda bulunmuştur. Bu, Lebîd ve Ebû Düâd örnekleriyle benzerlik gösterir. O halde, Asmaî'nin ilgili şairler hakkındaki yaklaşımı, fahl merkezli eleştiri dairesinde bu iki şairin, sâlih şairlerin olduğu gibi, merkezden

¹³ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 40.

¹⁴ bk. Asmaî, *el-Asmaïyyât*, thk. Muhammed Nebîl Tarîfi (Beirut: Dâru Sâdır, 2002), 203-211.

¹⁵ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 40.

¹⁶ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 43.

¹⁷ Nâsır Tevfîk el-Cübbâî, *Asmaî Nâkidü's-şî'r* (Abu Dabi: Dârü'l-kütübi'l-vataniyye, 2009), 269.

uzaklaştırılmaları ile açıklanabilir. Bununla birlikte, *Asmaîyyât*'ta 'Urve'nin şiirine yer vermesi, Asmaî'nin 'Urve'nin şiirinde önemli bir nitelik gördüğünü düşündürmektedir.

1.4. Fûrsân

Kerîm şairlerin ardından, dördüncü kategoride süvarilik, avcılık veya binicilik yönleriyle meşhur olmuş¹⁸ bazı şairler yer almaktadır. Hüfâf b. Nüdbe (ö. [?]), Antera b. Şeddâd (ö. m. 614 [?]), ez-Zibrikân b. Bedr (ö. m. 665) bunlardandır.¹⁹ Sicistânî, Asmaî'ye mezkûr şairlerin durumu hakkında sorduğu soruya: "*Bunlar Fursan'ın en şairleridir.*" yanıtını almıştır. Ayrıca, Asmaî, Abbâs b. Mirdâs es-Sülemî'nin de (ö. m. 639) bu şairlerden olduğunu ifadelerine eklemiştir.²⁰ Sicistânî'nin bu naklinde dikkat çeken ifade: "*Ancak bunların da fuhûl olduğunu söylemedi.*" demesidir.²¹ Dolayısıyla böyle bir kayıt; bu şairlerin süvarilik, avcılık ve binicilik gibi fûrsân yönleri sebebiyle, fahl kategorisinden çıkarıldığını akla getirmektedir. Adı geçen şairlerin aksine, fûrsân olduğu halde fahl olduğu belirtilen bir istisnanın olması bu bağlamda dikkat çekicidir. Nitekim Asmaî, bazı şiirlerinde Nâbiga ez-Zübyânî'ye eş ya da ona galip gelmekle nitelediği Düreyd b. Sımme'nin (ö. m. 630) hem fahl hem de fûrsân olduğunu açıkça belirtmiştir.²² Anılan örneklerdekinden farklı olarak Asmaî'nin sadece fûrsân dediği ve fahl olup olmamasına ilişkin herhangi bir görüş belirtmediği şair Zeydü'l-Hayl et-Tâî'dir (ö. m. 643 [?]).²³ Bu veriler ışığında, fûrsân şairlerin de cömertlik yönü öne çıkan şairler gibi, süvariliklerinin şairliklerinin önüne geçtiği ancak şiirlerindeki kaliteden dolayı kimilerinin fahl olarak anılmaya layık görüldüğü anlaşılmaktadır. Nitekim Asmaî, bu şairlerden Düreyd b. Sımme, Hüfâf b. Nüdbe ve Abbâs b. Mirdâs'ın şiirlerine *Asmaîyyât*'ta yer vermektedir.²⁴

1.5. Se'âlik

Lügat manası itibarıyla se'âlik kelimesi fakirliğe delâlet ederken²⁵ kavram olarak saldırgan, yağmacı olan bir şair grubunu göstermektedir.²⁶ Bu manaya paralel bir biçimde Asmaî'nin

¹⁸ Bu şairlerin özelliklerine dair geniş bilgi için bk. Mahmûd Hasan Ebû Nâcî, *Şu'arâu'l-Arabî'l-fûrsân fi'l-câhiliyyeti ve sadri'l-İslâm* (Dimaşk: Müessesetü ulûmi'l-Kur'ân, 1984), 29 vd.

¹⁹ Sicistânî başka bir naklinde de Asmaî'nin Düreyd b. Sımme ve Hüfâf'ı fûrsânın en şairleri olarak andığını söyler. Bk. Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ'*, 48.

²⁰ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ'*, 43.

²¹ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ'*, 43.

²² Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ'*, 45; Ebû Ubeydillâh Muhammed b. İmrân b. Mûsâ b. Saîd el-Merveşşah *fi meâhizi'l-'ulemâ 'ale's-şu'arâ'*, thk. Muhammed Hüseyin Şemsüddîn (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-'ilmiyye, 1995), 41.

²³ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ'*, 44.

²⁴ İlgili şairlerin şiirleri için bk. Asmaî, *el-Asmaîyyât*, 23, 31, 34, 117, 125, 228.

²⁵ İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: Dârü'l-'ilm li'l-melâyîn, 1990) "صعلك" md., 5/281-282.

²⁶ *Ayrıntılı bilgi için bk. Yusuf Huleyf, eş-Şu'arâu's-sa'âlik fi 'asri'l-câhilî (Kâhire: Dârü'l-me'ârif, 1966), 21-26.*

yağmacılık yapımlarından dolayı fahl merkezli edebî eleştiri dairesinin dışında tuttuğu bir şair grubu olarak se'âlik şairlerinden söz etmesi dikkat çekicidir. Böyle bir grubun Asmaî ve Sicistânî ikilisinin diyaloglarında fahl ekseninin dışında yer alması, Asmaî'nin bu şairlerin sanatla ilişkilendirilemeyecek ahlaki yönlerine itibar etmediğini düşündürmektedir.²⁷ Ancak bu şairlerden son tahlilde fahl ekseninde yapılan bir eleştiride söz edilmesinden dolayı bunlar, fürsân şairlerden sonra beşinci kategoride ele alınabilir. Örneğin, Asmaî'nin hem fahl hem de fürsândan olmadığını belirttiği Süleyk b. Süleke (ö. m. 605) bu kategoride yer alır.²⁸ Süleyk b. Süleke örneğinden anlaşıldığına göre Asmaî, se'âlik şairlerini eleştirel bir zeminde değerlendirmeye kabil görmemiştir. Bundan olacak ki; mezkûr şairden hem fürsân hem fahl olmayı nefyetmiştir. Öte yandan, se'âlik şairlerinin öne çıkan vasıflarının eşkıyalık olduğunu vurgulayan Asmaî, Amr İbn Burâka el-Hemdânî (ö. [?]), Hâciz es-Sümâli (ö. [?]), Teebeta Şerran (ö. m. 540 [?]), Şenfera (ö. m. 525-550 arası) ve Âlam el-Hüzelî (ö. [?]) gibi isimleri bu kategoride anmıştır.²⁹ Öte yandan bu şairlerin ilgili ahlaki yönlerinden dolayı şiirlerinin tamamen niteliksiz olduğu da söylenemez. Çünkü Asmaî'nin, bu şairlerden Teebeta Şerran'ın dört beytini *Asmaiyyât*'ındaki seçkileri arasına aldığı görülür.³⁰

1.6. Müvelled

Se'âlik şairlerinin fahl ekseninde bir eleştiri faaliyetinde ele alınmasına benzer olarak Asmaî'nin, şiirlerinin fahl ölçütlerine uygunluğundan çok Arap dilinin saflığını temsil etmesine bağlı olarak eleştirel bir zeminde incelediği altıncı bir kategoriden yani müvelled şairlerden söz edebiliriz. Asmaî'nin özellikle müvelled şairleri değerlendirmeleri sonucunda hüccet olan ve olmayan şairler şeklinde iki alt kategori karşımıza çıkmaktadır. Hüccet ifadesiyle onun, Arap dili grameri açısından şiirleriyle istişhâd yapılabilecek, çöl ahalisinden olan ve şiirlerine lahn bulaşmamış şairleri kastettiği anlaşılmaktadır. Nitekim Asmaî, Ömer b. Ebi Rebâ'nın (ö. 93/711-712) müvelled ve hüccet olduğunu söylemiş, hocası Ebû Amr b. 'Alâ'nın da (ö. 154/771) onun şiirlerini nahivde hüccet olarak kullandığını vurgulamıştır.³¹ Bir diğer örnek, hüccet olmanın illetini, şiirine lahn bulaşmamasıyla ilişkilendirdiği şair Ziyâd el-Acem'dir (ö. 132/749-750[?]). Sicistânî onun hüccet olup olmadığını Asmaî'ye sormuş, o da Ziyâd'ın hüccet olduğunu

²⁷ Benzer bir biçimde Cumahî'nin de şairlerin ahlaki yönlerine önem verdiğine ilişkin bk. Yusuf Seller, "İbn Sellâm el-Cumahî'nin Arap Edebi Eleştirisine Katkısı: Tabakât Özelinde Bir Analiz", *İslam Tetkikleri Dergisi / Journal of Islamic Review* 12/1 (30 Mart 2022), 151.

²⁸ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 45.

²⁹ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 45.

³⁰ Asmaî, *el-Asmaiyyât*, 140.

³¹ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 46.

vurgulayarak şiirine lahn bulaşmadığını belirtmiştir.³² Zürrumme'yi de (ö. 117/735) hüccet şairlerden sayan Asmaî, onun hüccet olmasının illetini bedevî olmasıyla ilişkilendirmiştir.³³ Fudâle b. Şerîk el-Esedî (ö. 64/683-684) ve İbn Rukayyât'ı (ö. 75/694) ise müvelled olmalarına işarette şiirleri hüccet değeri taşıyan şairler arasında zikretmiştir.³⁴ Bu örneklerden hareketle, Asmaî'nin fahl nitelendirmesinin haricinde yer alan bu kategorideki şairlerin, edebî eleştiriden çok lügavî bir eleştiriye bağlı olarak sınıflandırıldığı akla gelmektedir. Çünkü bu sınıflandırmada şairlerin dilin gramerinde ölçü kabul edilebilecek nitelikte bir ürün ortaya koymalarının etkin olmasının rol oynadığı anlaşılmaktadır.

Öte yandan Asmaî'nin ifadelerinde hüccet olma ile fasih olma arasında muğlak da olsa bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Buna bağlı olarak fasih olmayan şairlerin aynı zamanda hüccet olmadığı iddia edilebilir. Asmaî'nin, Kuhayf el-Âmiri'nin (ö. 130/747-748) hüccet olmadığını belirttikten sonra ondan fasih olmayı da nefyetmesi³⁵ ilgili iddiayı desteklemektedir. Ancak şu kadarı var ki fasih olarak anılan bütün şairlerin dilde hüccet kabul edilip edilmediği Asmaî ve öğrencisi arasındaki diyaloglarda net değildir. Bu bağlamda Asmaî'nin hüccet olma yönlerine ilişkin bir kayıt belirtmeksizin yalnızca fasih olması itibarıyla zikrettiği şairler bulunmaktadır. Örneğin Asmaî, Sühaym 'Abdi Benî'l-Hashâs'ın (ö. 60/679) fasih olduğunu bildirdiği halde, onun hüccet olarak bir değeri olup olmadığını belirtmemiştir.³⁶ Yine Ebû Atâ es-Sindî (ö. m. 796) ve İbn Herme'nin (ö. 176/792-793) fasih olduğunu söylemiş ancak hüccet olmalarına dair bir görüş belirtmemiştir.³⁷ Asmaî, İbn Üzeyne (ö. 130/747-748) ve Tufeyl el-Kinânî'yi de (ö. m. 721) bu fasih şairlere eklerken³⁸ Ebû Dülâme'nin (ö. 161/777) ise fesahate elverişli olduğuna dikkat çekmiş ancak hüccet olduğuna ilişkin bir ipucu vermemiştir.³⁹ Bu verilere bağlı olarak şairlerin hüccet olmaları ile fasih olmaları arasında bir ilişki olduğu anlaşılrsa da *Fuhûletü's-şu'arâ* ekseninde, fasih şairlerin tamamının hüccet olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir.

³² Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 46.

³³ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 52.

³⁴ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 47.

³⁵ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 46.

³⁶ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 46.

³⁷ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 47-48; *Müveşşah*'ın muhakkiki Muhammed Hüseyin Şemşüddîn, Asmaî'nin şiirleri hüccet değeri taşıyan son şairin İbn Herme olduğunu söylediğine değinir. Bk. Merzûbânî, *el-Müveşşah*, 261, 3 nolu dipnot; Ancak *Fuhûletü's-şu'arâ*'da böyle bir ibareye rastlayamadık. Aynı iddia için bk. "Müvelledûn", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Erişim 28 Nisan 2022); Ayrıca bk. Hüseyin Ersönmez, "Hicrî İkinci Asır Şairlerinin Şiirleriyle İstişhâd (Beşşâr b. Bürd Örneği)", *Hicri İkinci Asırda İslâmî İlimler* (Ankara: İksad Uluslararası Yayınevi, 2022), 5/241.

³⁸ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 47.

³⁹ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 46.

Yukarıda ele alınanlara ek olarak Asmaî'nin ifadelerinde hüccet kabul edilmemenin fasihlik dışında başka bir illeti varmış gibi görünür. Örneğin, Tırımmah (ö. 125/743 [?]) ve Kümeýt el-Esedî'nin (ö. 126/744) hüccet olmadıklarının altını çizen Asmaî, Kümeýt'in ve Tırımmah'ın hüccet olmayışını müvelled olmalarıyla ilişkilendirmiştir.⁴⁰ Ancak yukarıdaki pasajlarda zikredilen birçok örnekle birlikte, meselâ Asmaî'nin, Fudâle b. Şerîk el-Esedî ve İbn Rukayyât'ın da müvelled olduğunu söylemesi göz önüne alınırsa, Asmaî'nin Kümeýt ve Tırımmah hakkındaki eleştirel tutumunda bir tutarsızlık varmış gibi düşünülebilir. Muhtemelen bundan dolayı Asmaî'nin eleştirmen yönüne ilişkin kaleme aldığı çalışmasında Cübbâî, bu iki şair hakkında Asmaî'nin böyle bir hüküm vermesinin nedenini, Kümeýt'in Şiî, Tırımmah'ın da Hâricî olmasıyla izah etmektedir.⁴¹ Bu ilk bakışta kabul edilebilir bir temellendirme gibi dursa da aslında böyle olup olmadığına ilişkin bir ipucunu Merzübânî'nin (ö. 384/994) *el-Müveşşah*'ında tespit edebilmekteyiz. Buna göre, Merzübânî'nin Asmaî'den aktardığına göre Kümeýt ve Tırımmah nahiv bildikleri halde hüccet değillerdir. Çünkü bu iki şair duydukları ve anlamadıkları şeyleri şiirlerine sokmuş ve şiirlerinde manalarını bilmedikleri garîb kelimeleri kullanmışlardır.⁴² Bu bağlama uygun bir biçimde Ru'be b. Accâc (ö. 145/762) bu iki şairin, şiirlerinde yer alan bazı garîb kelimeler hakkında kendisine soru sorduklarını söylemiştir.⁴³ Bu verilere göre, iki şairin hüccet olmamalarının sebeplerinden birinin kendilerinin de anlamadığı garîb kelimeleri şiirlerinde kullanmaları olduğu anlaşılmaktadır. Merzübânî'nin Asmaî'den naklettiği bir başka rivayette ise Asmaî Kümeýt'in hüccet olmamasının illetini Kûfeli olmasına bağlamıştır.⁴⁴ Bu nakle göre, Asmaî'nin Basralı olmasının Kümeýt hakkındaki görüşünde bir etkisi olduğu hissedilse de Kümeýt hakkında *Müveşşah*'ta nakledilen rivayetler⁴⁵ bütüncül olarak değerlendirildiğinde; Asmaî'nin onu hüccet kabul etmemesinin arka planında, Kümeýt'in dili hatalı kullanması ve fasih olmadığı⁴⁶ kanaatinin etkili olduğu görülür. O halde, Asmaî'nin hüccet olmamayı müvelled olmaktan ziyade müvelled olup dilde hüccet olacak yetkinliğe erişememiş olmakla ilişkilendirdiği söylenebilir.

Yukarıda ele alınanları doğrular bir biçimde Asmaî'nin ifadelerinde müvelled kelimesinin sadece şairin kategorisiyle ilgili değil aynı zamanda şiirlerinde kullandığı kelimelerle ilgili bir kavram olması dikkat çekmektedir. Örneğin; Asmaî'nin *Fuhûletü's-şu'arâ* da Ükayşir el-Esedî (ö. 80/699 [?]) hakkındaki ifadeleri böyledir. Nitekim Asmaî, Ükayşir'in şiirini eleştirmiş ve içinde

⁴⁰ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 52; Merzübânî, *el-Müveşşah*, 227-245.

⁴¹ Cübbâî, *Asmaî Nâkidü's-şî'r*, 272.

⁴² Merzübânî, *el-Müveşşah*, 227, 245.

⁴³ Merzübânî, *el-Müveşşah*, 228, 245.

⁴⁴ Merzübânî, *el-Müveşşah*, 227.

⁴⁵ Merzübânî, *el-Müveşşah*, 227, 234.

⁴⁶ Merzübânî, *el-Müveşşah*, 233.

müvelled bir kelime⁴⁷ kullanmasından dolayı reddetmiştir.⁴⁸ Öte yandan, Ükayşir'in Kûfe'nin çöl ehlerinden olmasından⁴⁹ ve şiirlerindeki dil hatalarından dolayı eleştirilmesi nazarı itibara alınırsa onun durumunun da hüccet kabul edilmede Kümeyt ve Tırımmah'inkiyle benzerlik taşıdığı söylenebilir. Son tahlilde Asmaî'nin şairleri müvelled olmaları ekseninde hüccet olma ve olmama şeklinde iki alt başlık altında ve en temelde fasihlik illetine bağlı olarak değerlendirdiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle onun bu konudaki mülahazasının, fahl merkezli eleştirisinden farklılık taşıdığı, daha çok lügavî bir perspektifle bu kategoriyi ele aldığı öne sürülebilir.

1.7. Mutlak Bir Biçimde Fahl Olmayanlar

Asmaî'nin fuhûl eksenli eleştirisine bağlı olarak son kategoride fahl dairesinin dışında kalmış ve kendilerinden fahl olmanın mutlak anlamda nefyedildiği şairler yer almaktadır. Bir başka ifadeyle bu şairler Asmaî'nin eleştiri dairesinde yer alan fuhûl, fuhûle benzeyen, sâlih, kerîm, fûrsân, se'âlik ve müvelled şeklinde sınıflandırılabileceğimiz kategorilerin hiçbirinde kendilerine yer bulamamıştır. Asmaî'nin, fuhûlden olduğu zannıyla kendisi hakkında kesin bir yargı bildiremediği Ka'b b. Cu'ayl⁵⁰ (ö. 86/705 veya sonrası) ve yine fahl olması ya da başka bir kategoride yer almasına dair hakkında bir bilgi vermediği Züheyr b. Ebû Sülmâ⁵¹ (ö. m. 609 [?]) örnekleri hariç tutulursa bu şairlerin listesi şu şekildedir.⁵²

⁴⁷ Asmaî Ükayşir'in beytinde geçen "الشَّرْطِيُّ" kelimesi için "ذاك مولد" "Bu (lafız) müvelledir." ifadesini kullanmıştır. Bk. Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ'*, 47.

⁴⁸ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ'*, 47; Aynı rivayet için bk. Merzübânî, *el-Müveşşah*, 258.

⁴⁹ Merzübânî, *el-Müveşşah*, 258; Ayrıca bk. Süleyman Tülücü, "Ükayşir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012).

⁵⁰ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ'*, 41; Cumahî, Ka'b b. Cu'ayl'i İslâmî üçüncü tabakanın başında zikreder. Bk. Cumahî, *Tabakât*, 572.

⁵¹ *Fuhûletü's-şu'arâ'*'da Züheyr'le ilgili diyalogta Sicistânî'nin "Peki Züheyr b. Ebû Sülmâ?" şeklindeki sorusuna Asmaî'nin: "Hayır!" cevabını vermesinden ilk bakışta onun fahl olup olmadığına dair bir yanıt verdiği anlaşılabilir. Ancak Asmaî'nin "Hayır!" cevabını vermeden önce, "O ve o ikisi (İmruülkays ve Nâbiga) hakkında ihtilaf olduğunu" belirtmesinden ve Züheyr hakkındaki diyalogun öncesinde ise insanların en şairinin kim olduğu meselesine değinmesinden hareketle, Asmaî'nin Züheyr'in fahl olup olmamasını değil diğer iki şairden (İmruülkays ve Nâbiga) daha üstün olup olmamasına "Hayır!" cevabı verdiği anlaşılmaktadır. Nitekim muhakkik Hafâcî'nin ta'likleri de durumun böyle olduğunu desteklemektedir. Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ'*, 34-35.

⁵² Asmaî'nin fahl olmamak dışında farklı kategorilerde yer verdiği Lebîd b. Rebîa (Sâlih), Süleyk b. Süleke (Se'âlik), 'Urve b. Verd (Kerîm) gibi şairleri listeye dâhil etmedik.

A'şâ Meymûn b. Kays (ö. 7/629 [?])⁵³, Amr b. Külsûm (ö. 584 veya 600),⁵⁴ Adî b. Zeyd (ö. m. 600),⁵⁵ Ebû Zübeyd (ö. 62/682 civarı),⁵⁶ Mühelhil b. Rebîa (ö. m. 531),⁵⁷ Huveydira (ö. [?]),⁵⁸ er-Raî (ö. 90/708[?]),⁵⁹ İbn Mukbil (ö. m. 657),⁶⁰ İbn Ahmer el-Bâhilî (ö. 75/695 sonrası),⁶¹ Sa'lebe b. Sa'îr el-Mâzinî (ö. [?]),⁶² el-Ağleb el-'İclî (ö. 19/640),⁶³ Ka'b b. Züheyr (ö. 24/645 [?]).⁶⁴

Asmaî'nin fuhûl olmayan şairlerden bazıları hakkında öne çıkan eleştirel tutumları çalışmamızın tamamlanması açısından anılmaya değerdir. Görüldüğü üzere Asmaî, Muallaka şairlerinden sayılan A'şâ Meymûn b. Kays ve Amr b. Külsûm'ü fahl olarak değerlendirmemiştir.⁶⁵ Mesela bu şairlerden Amr b. Külsûm'un Muallaka'sında Cahiliye dönemi şiirlerinin ruhuna uygun bir tarzda fahr teması ve buna bağlı olarak da asabiyet öğeleri yer aldığı ve nitekim Asmaî de eski şiir temalarına bağlı kalmayı fahl olma ölçütlerinden biri olarak değerlendirdiği halde, Amr b. Külsûm'u fuhûl şairlerden biri olarak kabul etmemiştir.⁶⁶ Bu nedenle mezkûr şairin fuhûl şairler arasında anılmayışı onun fuhûl olma ölçütlerinden birine muhalif bir durumu olduğunu düşündürmektedir. Bununla ilgili Cumahî'ye müracaat edildiğinde, onun Amr b. Külsûm'u altıncı tabakanın ilk sırasında ele aldığı görülür.⁶⁷ Diğer taraftan, Amr b. Külsûm'un ise Muallaka'sına girişte klasik kasidenin kalıntılara ağlama şeklindeki girişine muhalefet etmesi dikkat çeker.⁶⁸ Dolayısıyla Cumahî'nin onu, şiirleri az olan

⁵³ *Fuhûletü's-şu'arâ*'da A'şâ Kays b. Sa'lebe şeklinde anılmaktadır. Bkz. Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 38.

⁵⁴ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 39.

⁵⁵ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 39.

⁵⁶ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 39.

⁵⁷ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 40.

⁵⁸ Asmaî, Huveydira'nın beş kasidesi daha olsa fahl olacağını söylemiştir. Ancak onu herhangi bir kategoriye dahil etmemiştir. Bu nedenle şairi fahl olmayanlar kategorisinde zikrettik. Bk. Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 40.

⁵⁹ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 40.

⁶⁰ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 40.

⁶¹ Asmaî, İbn Ahmer'in fahlden aşağı olmayıp tabakasının en üstünde olduğunu belirtmiştir. Bundan dolayı şair, fuhûle benzeyenler kategorisine de dahil edilebilirdi ancak Asmaî onun için mutlak olarak "Fahl değildir." ifadesini kullandığı için şairi bu listede zikretmeyi daha uygun gördük. Bk. Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 40.

⁶² Asmaî, Sa'lebe'nin mevcut kasidesi gibi beş kasidesi daha olsa fahl olabilme ihtimalinden söz edip şair için herhangi bir kategori zikretmediğinden onu fahl olmayanlar arasında zikrettik. Bk. Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 41.

⁶³ Asmaî, Ağleb'in hem fahl hem de müflih olmadığını belirtmiştir. Bk. Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 42.

⁶⁴ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 44.

⁶⁵ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 39.

⁶⁶ Cübbâî, *Asmaî Nâkidü's-şu'arâ*, 262.

⁶⁷ İbn Sellâm el-Cumahî, *Tabakâtu fuhûli's-şu'arâ*; thk. Mahmûd Muhammed Şakir (Cidde: Matbaatü'l-Medenî, t.y.), 151.

⁶⁸ bk. Cumahî, *Tabakât*, 151; Hüseyin b. Ahmed ez-Zevzenî vd., *Yedi Askı, Arap Edebiyatının Harikaları: el-Mu'allakatu's-seb'*, çev. Nurettin Ceviz vd. (Ankara: Ankara Okulu, 2010), 122, 129.

yedinci tabakanın hemen öncesine ertelemesi ve kasideye girişte eski şiire muhalefeti gibi hususların Asmaî'nin onu fahl saymamış olmasında etkili olabileceği akla gelmektedir ancak bu hususta net bir kanaate varmak başka bir çalışmanın yapılmasıyla mümkün olabilir.

Diğer Cahiliye şairi Aşâ'nın neden fahl sayılmadığına gelince, Cumahî, onun şiirinin çokluğuna rağmen diğer meslektaşlarının olduğu gibi, insanların diline pelesenk olmuş eşsiz bir beytinin olmadığını söyler.⁶⁹ Cumahî gibi Basralı olan Asmaî'nin de bu durumu bilmesi ihtimaline binaen onun, şiirlerinin niteliğinden dolayı Asmaî nezdinde fahl sayılmamış olması akla gelmektedir. Öte yandan, Ebû Amr b. 'Alâ'nın bu şairin hiciv konusunda muğalleb olmasına yani diğer şairlerin onu geçmesine işaret etmesi,⁷⁰ Asmaî'nin de hicve sıcak bakmaması⁷¹ ve *Müveşşah*'ta 'Aşâ hakkındaki birçok olumsuz rivayetten'⁷² Asmaî'nin haberdar olma ihtimali gibi faktörler bunda etkili olabilir. Ancak bu da araştırılması gereken bir başka konu olarak araştırmacıların dikkatine sunulabilir.

Öte yandan, fahl olmayan şairlerden Adî b. Zeyd, Asmaî'nin eleştirel tutumunun anlaşılması bakımından ele alınması gereken bir örnektir. Sicistânî onun fahl olup olmadığını sorduğunda Asmaî: "Ne fahl ne de ünsâ (dişi)" olduğunu söyler.⁷³ Fakat bu ifadeyle ilgili bir açıklama yapmaz. Bu nedenle de ilgili ifadeyle neyi kastettiğini anlamak için Adî b. Zeyd hakkındaki rivayetlere müracaat etmek gerekir. Nitekim Merzübânî'nin *Müveşşah*'ında, bu konuda bize fikir verebilecek türden Asmaî'ye dayandırdığı bir başka rivayet karşımıza çıkmaktadır: Buna göre Asmaî der ki: "*Ebû Amr b. 'Alâ'ya dedim ki: Adî b. Zeyd'in şairler arasındaki durumu nasıldır? O da dedi ki: Yıldızlardan Süheyl gibidir. Onlara muhalefet eder, onlarla aynı yörengede hareket etmez.*"⁷⁴ *Müveşşah*'ta geçen bir başka rivayette ise Adî b. Zeyd'in bir gök cismi olan eş-Şi'râ⁷⁵ mesabesinde olduğu söylenir.⁷⁶ Kısacası, anılan rivayetlerde yer alan gök cisimlerinin yıldızlara benzemeyen yönüne ve onlara muhalefetlerine vurgu yapıldığı görülür. Dolayısıyla bu rivayetler ekseninde mesele değerlendirilecek olursa Asmaî'nin "*Ne fahl ne de ünsâ (dişi)*" ifadesiyle fuhûl kelimesinin erkeksilik ve güçlülük anlam

⁶⁹ Merzübânî, *el-Müveşşah*, 63.

⁷⁰ Merzübânî, *el-Müveşşah*, 64.

⁷¹ Asmaî, *Fuhûletü's-Şu'arâ*, 39.

⁷² Merzübânî, *el-Müveşşah*, 63-72.

⁷³ Asmaî, *Fuhûletü's-Şu'arâ*, 39.

⁷⁴ Merzübânî, *el-Müveşşah*, 90; İbn Kuteybe ed-Dîneverî, *eş-Şi'r ve Şu'arâ*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Kâhire: Dârü'l-me'ârif, 1982), I, 224.

⁷⁵ Merzübânî, *el-Müveşşah*, 90; er-Râzî, *Muhtâru's-Sihâh*'inde bunun bir kevkeb olduğunu, Süheyl yıldızının kardeşi olan el-'Abûr ve el-Gumeysâ şeklinde iki şi'râyân olduğunu söyler. er-Râzî, *Muhtâru's-Sihâh*, 306.

⁷⁶ Merzübânî, *el-Müveşşah*, 90.

nüanslarına bağlı bir değerlendirme yaptığı⁷⁷ söylenemez. Aksine bundan, şairin Süheyl Yıldızı ve eş-Şî'râ örneklerinde olduğu gibi, diğer şairlerin yolundan gitmeyişiinden ve kendine özgü bir şairlik yönü olmasından kaynaklanan herhangi bir kategoriye nispet edilemeyecek belirsiz bir durumu olduğu anlaşılabilir.

Fuhûl olmayanlar kategorisindeki şairlere dair Asmaî'nin eleştirel tutumunu anlamamıza yardımcı olan bir başka örnek olarak el-Ağleb el-İclî dikkat çekmektedir. Asmaî, onun "ne fahl ne de müflih" olduğunu belirtmiştir. Bunun akabinde ise Ağleb'in çocuklarının babalarının şiirine soktuğu şeylerin Asmaî'yi yorduşuna ilişkin ifadeleri görmekteyiz.⁷⁸

Adî b. Zeyd'in ünsâ olmaması kaydıyla beliren kapalılığa benzer bir biçimde, Ağleb'in müflih olmasıyla da Asmaî'nin neyi kastettiğine ilişkin bir açıklık söz konusu değildir.⁷⁹ Bu muğlaklığı vuzuha kavuşturma sadedinde ve ilk durum olarak Asmaî'nin Cahilî bir şair olarak andığı Sehm⁸⁰ için müflik (المفلق) kavramını kullanmasının⁸¹ Ağleb için de mümkün olma ihtimaline odaklanılabilir. Bu bağlamda muhakkiklerin kelimeyi "مفلق" yerine "مفلح" şeklinde hatalı okuma ihtimalini göz önünde bulundurarak yaptığımız araştırma neticesinde, karşımıza Câhız'ın (ö. 255/869) *el-Beyân ve't-Tebyîn*'inde Asmaî'den naklettiği bir rivayet çıkmaktadır. Buna göre Asmaî'nin; şairleri fuhûl, el-Hinzîz eş-Şâ'ir el-Müflik, eş-Şâ'ir ve eş-Şa'rûr şeklinde sıraladığı görülmektedir.⁸² Bu rivayete bağlı olarak Asmaî'nin "مفلق" kavramıyla Sehm'in ikinci kategoride yer alan bir şair olduğunu vurgulamak istemiş olması muhtemeldir. O halde, böyle bir ihtimale binaen; şayet kelime yanlış yazılmışsa -ki bu ifade, *Müveşşah*'ta da aynıyla yer aldığı için pek mümkün görünmez- Ağleb "Fahldan da müflikten de değil, eş-Şâ'ir veya eş-Şa'rûr'dur." denebilir.

İkinci ihtimal ise müflih kelimesinin hatalı olarak yazılmadığı durumdur. Buna göre, bir netice elde etme sadedinde kelimenin sözlük anlamına ve *Fuhûletü's-şu'arâ*'daki siyak ve sibakına müracaat edilebilir. Dolayısıyla müflih kelimesinin kök itibarıyla -فلق- başarı, beka ve

⁷⁷ bk. Güler, "Asmai'nin Şiir Eleştirisinde Fuhûle Kavramı", 133.

⁷⁸ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 42.

⁷⁹ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 42; Merzûbânî *Müveşşah*'ta, Ağleb hakkında *Fuhûletü's-şu'arâ*'da geçen rivayeti olduğu gibi nakleder. Bk. Merzûbânî, *el-Müveşşah*, 250.

⁸⁰ Bu şairin Sehm b. Hanzala el-Ganevî olması muhtemeldir. Bk. Asmaî, *el-Asmaiyyât*, 53; Ancak Hafâcî bu şairin isminin Süheym olabileceğini söylemiştir. Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 48 (4 No'lu dipnot); *Asmaiyyât*'da ise Süheym b. Vesîl er-Riyâhî adında bir şaire rastlanmaktadır. Asmaî, *el-Asmaiyyât*, 19.

⁸¹ Asmaî, *Fuhûletü's-şu'arâ*, 48.

⁸² Ebû Osman Amr b. Bahr b. Mahbûb, el-Kinânî, el- Câhız, *el-Beyân ve't-tebyîn*, thk. Ali Bû Melhem, 3 c., (Beirut: Dârü'l-mektebetü'l-hilâl, 2002), II, 8-9.

kurtuluş anlamlarını içerdiği görülür.⁸³ Öte yandan Asmaî: “O ne fahl ne de müflihtir.” dedikten sonra Ağleb’in şiiirlerinin çocukları tarafından ifsat edildiğini haber vermiştir. Bu iki durum bir arada düşünüldüğünde ise müflih kavramının “Şiirleri ifsattan kurtulan veya sahihliğini koruyan” anlamına gelebileceği öne sürülebilir. Bütün bu mülahazalardan hareketle, Asmaî'nin Ağleb'i “ne fahl ne müflih” olarak nitelendirmesiyle onun hem fahl olmayıp hem de şiiirlerinin ifsat edilmiş olduğunu kastetmiş olabileceği sonucuna varabiliriz. Son tahlilde, Ağleb'in mutlak bir biçimde fahl olmayan şairler arasında olduğunu ve Asmaî'nin de üzerinde eleştiri faaliyetini yürüttüğü malzemenin özgünlüğüne itibar ederek eleştirel bir tavır takındığını söyleyebiliriz.

Son olarak Asmaî'nin verdiği haberler yukarıdaki kategoriler dışında onun şairleri ayırdığı başka tabakaların mevcut olduğuna delâlet etmektedir.⁸⁴ Cumahî'de olduğu gibi alenî olmasa da Asmaî'nin ifadelerindeki ipuçları benzer bir tabaka anlayışının *Fuhûletü'ş-şu'arâ* da olduğunu teyit etmektedir. Bu bağlamda Asmaî'nin tabaka kelimesini açıkça kullandığı da görülür. Örneğin, Sicistânî'nin Ebû Züeyb hakkında sorduğu soruya, onun İbn Herme'nin tabakasından yer aldığını söylemesi böyledir.⁸⁵ Ayrıca Mudar kabilesinin Muğalib şairleri (şairlikte önüne geçilenler) şeklinde bir başka tabakadan söz eden Asmaî, bunların Humejd (ö. 30/65 [?]), er-Râî (ö. 90/708[?]) ve İbn Mukbil (ö. 70/689'dan sonra) olduğunu haber vermiştir.⁸⁶ Yine nakâiz şairlerini andığı bir başka grup olarak Cerîr (ö. 110/728[?]), Ferezdek (ö. 114/732) ve Ahtal'ın (ö. 92/710-711) yer aldığı üçlü bir grup dikkat çeker. “*Cahiliyede olsalar bunlara özgü bir durum olurdu.*”⁸⁷ demesi sanki bu üç şairin bir tabakaya mensup olduğunu düşündürmektedir. Dolayısıyla Asmaî'de mevcut olan tabaka fikri daha önce edebî ortamda bir uzlaşının yansıması olarak onun izahlarına girmiş gibidir. Ancak burada göz ardı edilmemesi gereken şey, edebî ortamda yer alan haberlerin Asmaî'nin eleştiri süzgecinden geçmesiyle ilgili tabakaların ya da hiyerarşinin ortaya çıkmasıdır. Aksi halde, daha sonra Cumahî eliyle tabaka fikri belirgin bir nitelik kazandığında karşımıza Asmaî'nin inşâ ettiği hiyerarşinin aynısı çıkması gerekirdi. O halde, Asmaî'nin eleştiri dairesinde merkezi kategori fahl olup buna bağlı ortaya çıkan kategoriler fahla benzeyenler, sâlih, kerîm ve fûrsândır. Dairenin hemen dışında Se'âlik ve müvelled şairler yer alır. Fahl olmayanlar ise fahl merkezli eleştirinin yansıması olarak yeni bir

⁸³ Râzî, *Muhtârû's-Sihâh*, 446.

⁸⁴ bk. Cübbâî, *Asmaî Nâkidü'ş-şî'r*, 284.

⁸⁵ Asmaî, *Fuhûletü'ş-şu'arâ*, 47.

⁸⁶ *Fuhûletü'ş-şu'arâ*'nın Hafacî neşrinde bu şairlere dair bir bilgi verilmez. Bk. Asmaî, *Fuhûletü'ş-şu'arâ*, 48. Ancak *Su'âlâtu Ebî Hâtîm* adlı eserin muhakkiki Humejd isimli şairin Humejd b. Sevr el-Hilâlî olduğunu belirtir. Bkz. Asmaî- Sicistânî, *Su'âlât*, s. 60; Öte yandan, Emevîler döneminde, Humejd b. Hureys el-Kelbî (60/659[?]) adında bir başka şair olduğu da görülmektedir. Bk. <https://www.aladab.com/wiki/حميد بن حريث> (Erişim 16 Şubat 2023).

⁸⁷ Asmaî, *Fuhûletü'ş-şu'arâ*, 41.

kategoriyi oluşturur. Bu veriler ışığında, Asmaî'nin eleştiri faaliyeti neticesinde kabaca fahl ve fahl olmayan şeklinde bir ayırım olmadığı anlaşılmış olmaktadır.

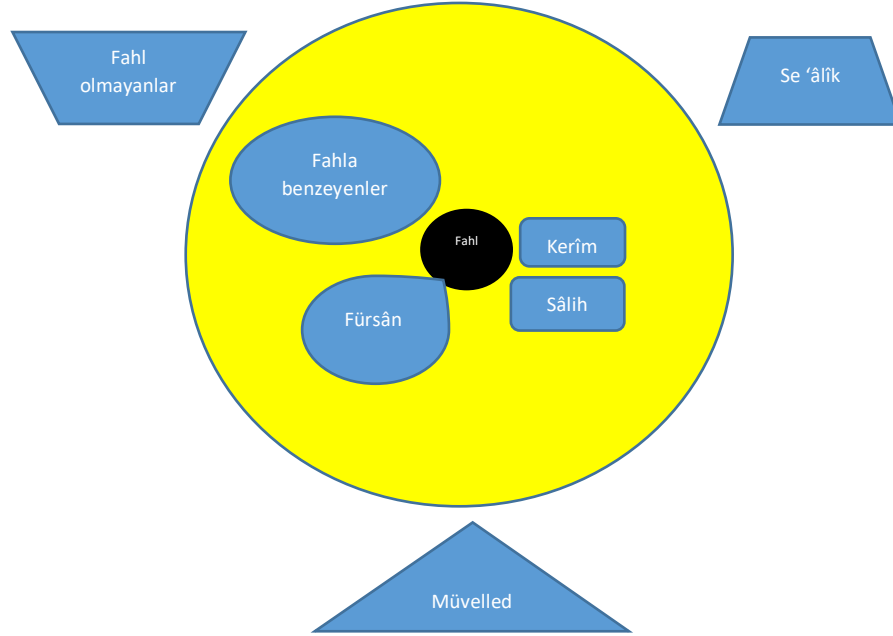
Sonuç

Eski Arap şiirinin temsilcileri konumundaki şairlerin edebî çevrelerde edindiği yeri belirgin hale getiren ilk eser olarak karşımıza çıkan *Fuhûletü's-şu'arâ*, Araplarda eleştirinin edebî bir hiyerarşiyi beraberinde getirdiğini teyit etmektedir. Nitekim bu iddiayı test etmek adına Asmaî ve öğrencisi arasındaki diyaloglardan vardığımız sonuçları şu şekilde izah edebiliriz:

Fahl merkezine yerleşen ve bunun dışında kalan şairler bir arada değerlendirildiğinde Asmaî'nin eleştirisinde şairlik vasfı, şairin diğer özelliklerinin gerisinde kaldığında yeni kategoriler karşımıza çıkar. Bunlardan sâlih, dindâr olmakla; kerîm, cömertlikle; fûrsân, binicilik ya da cesaretle ilişkilendirilebilecek şair gruplarını gösterirken yaptıkları baskınlardan dolayı eşkıya olarak nitelenen se'âlik kategorisi Asmaî'nin belirlediği hiyerarşi dışında yerini almıştır. Asmaî, bu kategoriler içerisinde andığı şairlerden yalnızca fûrsân olan bir şairi fahl niteliğini haiz kabul etmiştir. Ancak diğer kategorilerde yer alan şairlerin şiirlerine *Asmaîyyât*'ında yer vermiş olduğuna bakılırsa bunların şiirlerinden kaliteyi nefyetmenin doğru olmayacağını vurgulamak gerekir.

Sonuç olarak *Fuhûletü's-şu'arâ* ekseninde fahl merkezli hiyerarşiye bakıldığında fahl, fahla benzeyen, sâlih, kerîm, fûrsân, se'âlik, müvelled ve buna bağlı olarak da fasihlikleri nedeniyle hüccet olan ve olmayan (gayr-ı hüccet) şairler görülür. Bu hiyerarşinin bir yansıması olarak mutlak bir biçimde fahl olmayanlar şeklinde müstakil bir kategori dikkat çeker. Öte yandan bu şairlerin kalitelerinin artıp eksilmesine ve birbirleriyle atışmalarına bağlı olarak da sırasıyla muğalleb ve nakâiz şairleri şeklinde iki kategoriden daha söz edilebilir. Asmaî'nin eleştirisinden neşet eden böyle bir hiyerarşinin "Kalite" ölçeğine dayandığı özellikle vurgulanmalıdır. Son tahlilde tabaka fikrini ilk kez inşa eden kişinin kim olduğu bilinmese de edebî çevrelerde şairlerin belirli bir hiyerarşiye bağlı olarak sıralandığını bize ilk kez sunan eserin *Fuhûletü's-şu'arâ* olduğu söylenebilir. Eserde; bazı şairlere övgüler, İslami şairlerin şiirlerine ilişkin temkinli bir tavır, Ebû Amr b. 'Alâ'nın Asmaî'nin görüşlerine etkisi, daha önce kullanıldığı bilinmeyen edebî kavramlara ilişkin açıklamalar, hüccet ve fasih olma ikilemi, kabileler arasında şiirin nakledilmesi gibi hususların sonraki araştırmalar açısından dikkat çeken konular olduğunun altı çizilmelidir. Fahl eksenli eleştiri dairesi ve içerisindeki kavramları aşağıdaki tabloda olduğu gibi resmedebiliriz:

Tablo 1. Fahl Merkezli Eleştiri Dairesi

Tablo 1’de, Asmaî’nin eleştirisinde merkezde fahl kavramının yer aldığı görülmektedir. Buna bağlı olarak verilen kavramlar fahl merkezine olan uzaklıkları ve alakalarıyla ilgili şekillerle ifade edilmiştir. Buna göre fahla benzeyenler, fahl kavramının ifade edildiği dairesel şekle benzerliği ile dikkat çekmektedir. Öte yandan, Asmaî’nin fürsân kategorisinde fahl bir şairin varlığından söz etmesine bağlı olarak bu kategori fahla benzeyenler de olduğu gibi daha çok dairesel özellikleri olan bir şekilde gösterilmiştir. Ayrıca ilgili hiyerarşide fürsânın fahl merkezine olan yakınlığı özellikle vurgulanmıştır. Diğer yandan sâlih ve kerîm kategorileri fahl merkezine uzaklıkları açısından yakın konumlandırılmıştır. Bunlar fahl kavramı ekseninde Asmaî’nin söz ettiği kategoriler olmasına rağmen, Asmaî bu kategorilerdeki şairlerin diğer özelliklerinin şairliklerinin önüne geçtiğini belirtmiştir. Dolayısıyla her iki kategori fahl ekseninde Asmaî’nin mülâhazalarında yer aldığından bunlar, yuvarlatılmış dikdörtgenle ifade edilmiş böylelikle hem kendi aralarındaki benzerlik ilişkisi hem fahl kavramıyla olan ilişkileri gösterilmek istenmiştir. müvelled, se’âlîk ve mutlak olarak fahl olmayanlar, fahl merkezli eleştirinin dışında kaldığından dairenin dışında ve dairesel olmayan şekillerle ifade edilmiştir. Muğallem ve nakaiz şairleri ise bu sınıflandırmada çok belirgin olmadığı için tabloda yer almamıştır. Aşağıda Tablo 2 ve Tablo 3’te, Tablo 1’de sınıflandırılan şairler listelenmiştir:

Tablo 2. Şairlerin Fahl Eksenindeki Listesi

FAHLA BENZEYENLER	SÂLİH	KERÎM	FÜRSÂN	SE'ÂLİK	MÜVELEDD		
					HÜCCET	GAYR-I HÜCCET	FASİH
Ka'b b. Cu 'ayl (ö. 86/705 veya sonrası)	Ebû Düâd (ö. m. 550)	'Urve b. el- Verd (ö. m. 607)	Hüfâf b. Nüdbe (ö. [?])	Süleyk b. Süleke (ö. m. 605)	Ziyâd el-Acem (ö. 132/749- 750[?])	Kuhayf el- Âmirî (ö.130/747- 748)	Sühaym 'Abdi Benî'l-Hashas (ö. 60/679)
Esved b. Ya'fûr en-Nehşelî (ö. 23/600)	Lebîd b. Rebîa el- Âmirî (ö. 40 veya 41/660 veya 661)	Hâtim et-Tâî (ö. m. 578)	Antera b. Şeddâd (ö. m. 614 [?]) ez-Zibrikân b. Bedr (ö. m. 665)	Amr İbn Burâka el- Hemdânî (ö. [?]) Hâciz es- Sümâlî (ö. [?])	Ömer b. Ebî Rebîa (ö. 93/711-712) Fudâle b. Şerîk el-Esedî (ö. 64/683-684) İbn Rukayyât (ö. 75/694)	Kümeyt el- Esedî (ö.126/744) Tırmmah (ö. 125/743 [?])	Ebû Atâ es-Sindî (ö. m. 796) İbn Herme (ö. 176/792-793) İbn Üzeyne (ö. 130/747-748)
Cerade b. 'Umeyle el- 'Anezî (ö. [?])			Abbâs b. Mirdâs es- Sülemî (ö. m. 639)	Teebbeta Şerran (ö. m. 540 [?])	Zürümme (ö.117/735)		Tufeyl el-Kinânî (ö. m. 721)
Amr. Şe's el- Esedî (ö. 20/640)			Umeyre b. Târik el- Yerbuî (ö. [?]) Zeydü'l-Hal (ö. m. 643) Düreyd b. Sımme (Fahl) (öl. 8/630)	Şenfere (ö. m. 525- 550 arası) Âlam el- Hüzelî (ö. [?])			Ebû Dülâme (ö. 161/777)

Tablo 3. Mutlak olarak fahl olan ve olmayanların listesi

MUTLAK BİR BİÇİMDE	
FAHL OLMAYANLAR	FAHL OLANLAR
<ul style="list-style-type: none">• A'şâ Meymûn b. Kays (ö. 7/629 [?])• Amr b. Külsûm (ö. 584 veya 600)• Adî b. Zeyd (ö. m. 600)• Ebû Zübeyd (ö. 62/682 civarı)• Mühelhil b. Rebîa (ö. m. 531)• Huveydira (ö. [?])• er-Raî (ö. 90/708[?])• İbn Mukbil (ö. m. 657)• İbn Ahmer el-Bâhilî (ö. 75/695 sonrası)• Sa'lebe b. Sa'îr el-Mâzinî (ö. [?])• el-Ağleb el-İclî (ö. 19/640)• Ka'b b. Züheyr (ö. 24/645 [?])	<ul style="list-style-type: none">• Nâbiga ez-Zübyânî (ö. m. 604)• İmruülkays (ö. m. 540)• Tufeyl el-Ganevi (ö. m. 610)• Nâbiga el-Ca'dî (ö. 65/685)• Alkame b. Abade (ö. 3/625)• el-Hâris b. Hillize (ö. m. 570)• Müseyyeb b. 'Ales (ö. 580-600)• Hassân b. Sâbit (ö. 60/680)• Kays b. Hatîm (ö. m. 620)• Murakkış el-Ekber (ö. m. 550)• Murakkış el-Aşğar (ö. m. 510)• İbn Kamîe (ö. m. 540)• eş-Şemmâh (ö. 30/650)• Mâlik b. Harîm el-Hemdânî (öl. [?])• Ebû Züeyb el-Hüzelî (ö. 28/648-49)• Sâide b. Cüeyye (ö. 15/636-637)• A'şâ Hemdân (ö. 83/702)• Bişr b. Ebî Hâzim (ö. m. 598)• Hidâş b. Züheyr el-Âmirî (öl. m. 603)• Mütelemmis (ö. 569 veya 580)• Düreyd b. Simme (ö. 8/630)• Aşâ el-Bâhile (öl. [?])

Kaynakça

- Araz, İsmail, “‘En Üstün Şair Kimdir?’ Problemi Bağlamında Asmaî'nin (ö. 216/831) Fahl Kavramının Etimolojik ve Terminolojik Alanı Üzerine Bir Değerlendirme”, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (14 Aralık 2022).
- Asmaî, Ebû Saîd Abdülmelik b. Kureyb. el-Asmaiyyât. thk. Muhammed Nebîl Tarîfî. Beyrut: Dâru Sâdır, 2002.
- Asmaî, Ebû Sa'îd Abdülmelik b. Kureyb. Fuhûletü's-şu'arâ. thk. Ch. Torrey. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-cedîd, 1980.
- Asmaî, Ebû Sa'îd Abdülmelik b. Kureyb. Fuhûletü's-şu'arâ'. thk. Muhammed Abdülmun'im el-Hafâcî. Kâhire: Dârü'l-kalem li't-türâs, t.y.
- Asmaî, Ebû Sa'îd Abdülmelik b. Kureyb- Sicistânî, Ebû Hâtim. Su'âlâtu Ebî Hâtim es-Sicistânî li'l-'Asmaî ve radduhu 'aleyhi Fuhûletü's-şu'arâ. thk. Muhammed Avde Selâme Ebû Cürey. Kâhire: Mektebetü's-sekâfeti'd-dîniyye, 1994.
- Câhîz, Ebû Osman Amr b. Bahr b. Mahbûb, el-Kinânî, , el-Beyân ve't-tebyîn, thk. Ali Bû Melhem, 3 c., Beyrut: Dârü'l-mektebetü'l-hilâl, 2002.
- Cevherî, İsmâil b. Hammâd el-. es-Sihâh. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-'ilm li'l-melâyîn, 1990.
- Cübbâî, Nâsır Tevfîk. el-Asmaî Nâkidü's-şî'r. Abu Dabi: Dârü'l-kütübi'l-vataniyye, 2009.
- Ebû Nâcî, Mahmûd Hasan. Şu'arâu'l-Arabî'l-fürsân fî'l-câhiliyyeti ve sadri'l-İslâm. Dımaşk: Müessesetü ulûmi'l-Kur'ân, 1984.
- Ersönmez, Hüseyin. “Hicrî İkinci Asır Şairlerinin Şiirleriyle İstişhâd (Beşşâr b. Bürd Örneği)”. Hicri İkinci Asırda İslâmî İlimler. 5/240-259. Ankara: İksad Uluslararası Yayınevi, 2022.
- Güler, İsmail. “Asmai'nin Şiir Eleştirisinde Fuhûle Kavramı”. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi LII/2 (2011), 129-136.
- Huleyf, Yusuf. eş-Şu'arâu's-sa'âlik fî 'asri'l-câhilî. Kâhire: Dârü'l-me'ârif, 3. Basım, 1966.
- İbn Kuteybe ed-Dîneverî,. eş-Şî'r ve's-şu'arâ'. thk. Ahmed Muhammed Şakir. 2 Cilt. Kâhire: Dârü'l-me'ârif, 1982.
- İbn Sellâm el-Cumahî,. Tabakâtu fuhûli's-şu'arâ'. thk. Mahmûd Muhammed Şakir. 2 Cilt. Cidde: Matbaatü'l-Medenî, t.y.
- Makdisî, Ziyâüddîn el-. el-Müntekâ min ahbârî'l-'Asmaî'. thk. 'İzzüddîn et-Tenûhî. Dımaşk, 1936.
- Matlûb, Ahmed. Mu'cemu'l-Mustalahâtî'n-Nakdi'l-'Arabiyyi'l-Kadîm. Beyrut: Mektebetü Lübnân, 2001.

Merzübânî, Ebû Ubeydillâh Muhammed b. İmrân b. Mûsâ b. Saîd el-. el-Müveşşah fî meâhizi'l-'ulemâ 'ale'su'arâ. thk. Muhammed Hüseyin Şemsüddîn. Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-'ilmiyye, 1995.

Râzî, Abdulkâdir er-. Muhtâru's-Sihâh. Beyrut: Dârü'l-ma'rife, 5. Basım, 2012.

Seller, Yusuf. "İbn Sellâm el-Cumahî'nin Arap Edebi Eleştirisine Katkısı: Tabakât Özelinde Bir Analiz". İslam Tetkikleri Dergisi / Journal of Islamic Review 12/1 (30 Mart 2022), 127-155. <https://doi.org/10.26650/iuitd.2022.1030746>

Tülücü, Süleyman. "Ükayşir". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 42/284-285. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.

Zevzenî, Hüseyin b. Aḥmed ez- vd. Yedi Askı, Arap Edebiyatının Harikaları: el-Mu'allakatu's-seb'. çev. Nurettin Ceviz vd. Ankara: Ankara Okulu, 2. Basım, 2010.

TDV İslam Ansiklopedisi. "MÜVELLEDÛN - TDV İslâm Ansiklopedisi". Erişim 28 Nisan 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/muvelledun--arap-edebiyati>.

"Humeyd b. Hureys el-Kelbî". https://aladab.com/wiki/حميد_بن_حريث. Erişim 16 Şubat 2023.

Seeking a New Hierarchy in Asmai's Critical Attitude: Poet Categories Excluded from Fahl in Fuhulat al-Shuara

Asst. Prof., Yusuf SELLER

Extended Summary

Abu Said Abd al-Malik Ibn Qurayb Al-Asmai (d. 845 AD) is among the most eminent literary scholars of the Arabic language. His work *Fuḥūlat al-Shu'arā'* (The Champion Poets), although there are some disputes over whether he is the author of it or not, is one of the first written presentations of literary materials about the pre-Islamic era. In this book, Al-Asmai pursues a critical discussion based on a criticism term from that era, called *fahl*. Although *fahl* has several meanings in Arabic, it literally represents masculinity for all animals. By employing this word, Al-Asmai developed his criticism activity for poets and organized them in the axis of this term. This is the most crucial move for his strategy about criticism. Simply by the analogy between the mighty camel and the champion poet, he categorized the poets. In Al-Asmai's criticism theory, the term *fahl* refers to the champion poets who excelled in various aspects of poetic composition, including meter, rhyme, imagery, and language. According to Al-Asmai, champion poets were those who were able to master these elements of poetry to create works that were both beautiful and meaningful. In summary, champion poets were highly esteemed in Al-Asmai's critical theory and were seen as the standard-bearers of excellence in Arabic poetry.

Some approaches to Al-Asmai's poet categorization claim that he placed the poets into two main categories. Possibly, these arguments were based on Al-Asmai's responses in *Fuḥūlat al-Shu'arā'* to the questions about poets whether they were *fahl* or not. However, his answers include some extra clues about the poets. Given these hints, we might say that he determined some other poet categories, such as non-*fahl* and imitative *fahl* (By the way, we have respectively suggested this two naming for poets that are absolutely not *fahl* and resembled *fahl*.), *sāliḥ*, *qarīm*, *fursān*, *sa'aliq*, *muwallad*. These additional categories of poets mentioned in *Fuḥūlat al-Shu'arā'* are significant in understanding his literary criticism. Here is a brief explanation of each category:

Imitative *fahl*: This refers to poets who are close to champion poets but not one of them. For example, al-Aswad b. Ya'fur (d. 600 AD) was placed in this category.

Sāliḥ: This refers to poets from first Islamic period who have written about religious themes and topics. Examples of such poets in *Fuḥūlat al-Shu'arā'* are Labid b. Rabia al-Amiri (d. 660 AD) and Ebu Duad al-Iyadi. (d. 550 AD)

Qarīm: This refers to poets who were more known for their generosity in their social life than their poetries. Asmai presents such a poet in *Fuḥūlat al-Shu'arā'* Hatim al-Tai (d. 578 AD).

Fursān: This refers to poets who were recognized for their warrior qualities. The most eminent one in this category is Durayd Ibn al-Simma (d. 630 AD). Also, Al-Asmai determined him a *fahl* poet.

Sa'aliq: This refers to poets who were brigands or vagabonds. This term is usually in relation to a crime that dishonored the tribe in Arab. Therefore, Asmai excluded these poets on critical grounds. However, in *Fuhulat Al-Shuara*, he indicated poets such as Sulayk Ibn al-Salaka (d. 605 AD) and Ta'abbata Sharran (d. 540 MS) regarding the criticism of champion poets.

Muwallad: This refers to poets who Al-Asmai examined on a critical ground, depending on representing the purity of the Arabic language in their poetries. For instance, Omar İbn Abu Rabia (d. 712/719 AD), İbn Kays al-Rukayyat (d. 699 AD) etc.

Non-fahl: This refers to poets who were not fahl, that is, not champions. For instance, even though he mastered in pre-Islamic poetry, Amr İbn Qulthum (d. 584 AD) was one of them.

Overall, these categories demonstrate Al-Asmai's emphasis on the importance of craftsmanship and skill in poetry. He believed that skilled poets should not only be able to express themselves effectively, but also have a deep understanding of the language and its rules. In addition, Al-Asmai's criticism was primarily concerned with the aesthetic and technical qualities of poetry. He evaluated poems based on their linguistic and literary merits rather than their religious content or themes and their personal qualities or identities of poets. In other words, he ignored every other aspect of the poets except artistic power.

In light of the above-mentioned, we conclude that Asmai pursued a strategy in his criticism activity for poets on the axis of the term fahl. He positioned the poets in a criticism circle where fahl was at the center and other categories were identified around fahl. This means champion poets were highly esteemed in Al-Asmai's critical theory and were seen as the standard-bearers of excellence in Arabic poetry. Therefore, in this article, we followed Al-Asmai's moves regarding fahl term and tried to investigate a structure for the other poet classification in a circular hierarchy.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, al-Aşma'î, Fuḥūlat al-Shu'arā, Faḥl, Hierarchy.

